

דבר העורך

המקסימום האפשרי הוא המינימום הנדרש

חסוף ואכול: מרגלא בפומיה של הגרב"מ אזרחי זצ"ל
"המקסימום האפשרי, הוא המינימום הנדרש". והוכיח
זאת מהגמ' (בבא בתרא דף עה.) ונתתה מהודך עליו
(במדבר פרק כז פסוק כ) ולא כל הודך, זקנים שבאותו
הדור אמרו, פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה,
אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה.

נשאלת השאלה מהי הבושה, ולא רק בושה אלא 'אוי
לאותה בושה' כלומר בושה שאין כדוגמתה, וכי מצינו
בכל הדורות איש שפניו כפני לבנה חוץ מיהושע?

אלא התירוץ, שברוחניות תמיד צריך לשאוף
למקסימום האפשרי, זקנים שבאותו הדור שזכו לראות
שיא גדלותו של משה רבינו רבן של ישראל, תקפה אותם
בושה על המרחק ממיצוי השאיפה אצל יהושע. ללמדך
ש"המקסימום האפשרי הוא המינימום הנדרש".

הכלל האמור הוא בין לחומרא, שאם יכול יותר צריך
להתאמץ יותר. ובין לקולא, שאם לא יכול יותר יחסוף
כמה שיכול וישמח במה שיש לו! משל נמרץ כותב על כך
החפץ חיים (בהקדמה לשמירת הלשון), מעשה ברוכלת
שמכרה תפוחים בשוק, עבר 'קוזאק' וברשותו התחיל
לחטוף לה מהסל והתחילה לבכות, עבר שם פיקח
אחד ואמר לה מה לך בוכה?! עמדי גם את ותחטפי, כך
תצליחי להציל לפחות כפי יכולתך! סיים החפץ חיים,
שכך זה בעבודת התפילה שהיצי"ר מפיל מחשבות
זרות, ועל האדם לחטוף ולכוין כמה שיכול.

קורה שאדם לא זכה לכוין כהוגן בתפילה, וכבר אוחז
בסוף ברכת 'שים שלום', וחושב לעצמו נו... בתפילה
הזאת לא זכיתי לכוין, בפעם הבאה אכוין יותר טוב. וזה
לא נכון, אלא לפחות יכוין מכאן ועד סוף שמונה עשרה,
ואפילו כשעומד בסוף 'עלינו לשבח' בתיבות וְנֶאֱמַר
וְהָיָה ד' לְמִלָּךְ, לפחות יאמר בכוונה מילים אלו. כל מילה
שזוכה לכוין שווה מיליונים, יקרה היא מפנינים (משל
פרק ג פסוק טו).

כאשר עוסקים בגדר חיוב תפילה של נשים צדקניות
שעסקות וטרודות במצוות, צריך לדעת שתפקיד
האשה להתפלל כפי יכולתה 'חסוף ואכול', לא יותר מכך,
וגם לא פחות מכך. מה שלא יכולה לא דורשים ממנה,
ומה שהיא יכולה היא צריכה. אם האשה תחפש שלמות
בתפילה לא תוכל להתפלל כלל, הפתגם "או הכל או
כלום" אינו נכון בדרך התורה.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'מנהגי הנשים בתפילה'

ואל תטש תורת אַמָּךְ

תפילה כהלכה: נושא הגיליון בסדרת תפילות נשים, הגיליון
הקודם 443 'חיוב נשים בתפילה'. הגיליון הנוכחי 444 'מנהגי הנשים
בתפילה'.

ובהמשך לכך הנושאים בגיליונות הבאים 'נשים בקריאת שמע
וברכותיה', 'נשים בחלקי התפילה', ו'סדר העדיפות בתפילה לנשים'.
במאמר לפנינו מתבאר, שלשה שיטות של פוסקי זמננו, כיצד
נוהגות הנשים הלכה למעשה לגבי חיוב תפילה בכל יום, וביאור
מנהגי קהילות ישראל כיצד מקיימות חיוב זה.

הבדלי הדינים לפי הגיל; בנות קטנות - סדר התפילה הראוי
לגילן מדין חינוך, בנות גדולות - החייבות בתפילה, נשים נשואות
- המשועבדות לבעליהן, נשים עם ילדים - שאין להן זמן, נשים
מבוגרות - שיש להן זמן.

1. פולמוס סוער

עיסב הדין: מפורש במשנה (ברכות דף כ) ברמב"ם (תפילה פרק
א הלכה א-ב), ובסו"ע (סימן קו סעיף ב), ללא חולק, שנשים חייבות
בתפילה. ונחלקו הפוסקים מהו גדר החיוב, לדעת המגן אברהם
(סימן קו ס"ב) נהגו רוב נשים שלא להתפלל בתמידות, ומסתפקות
בבקשה אחת ביום. לדעת המשנ"ב (סימן קו ס"ד) הכרעת רוב
הפוסקים על פי הרמב"ן (השגות לספר המצוות מצוה ה) שחייבות
בשמונה עשרה, וצריך להזהיר על כך, וחייבות שחרית ומנחה, ורק
במעריב פטורות שכן תפילת ערבית רשות, ואנשים קיבלוה כחובה,
אבל הנשים לא קיבלוה כחובה ונשאר על עיקר הדין שהיא רשות
(התבאר בהרחבה בגיליון 443).

צילום מקום הרבנית קניבסקי ע"ה בעזרת נשים של
בית הכנסת 'לדרמן' מתוך ספר 'בית אמי' (עמוד 400)

לבעלה וצרכי הבית תלויין בה, ושמה באותו זמן תהיה עסוקה. ומכאן אנו רואים שהתורה קבעה פטור כללי, ולא חילקה בזמנים אם עכשיו עסוקה או לא. ויתכן לומר על פי זה, שגם בפטור מחיוב תפילה, הוא בכל זמן, גם כאשר אינן עסוקות בפועל, וכיון שהחיוב תפילה הוא מדרבנן, מעיקרא לא קבעוהו על נשים שעסוקות וטרודות, כמו במצות עשה שהזמן גרמא.

כנגד תמידין: לדעת **האר"י** (פרומער, חלק א סימן לד) נשים פטורות מחיוב שלוש תפילות, כיון שתפילות נתקנו כנגד קרבן התמיד, שנקנה מתרומת מחצית השקל, ונשים פטורות ממחצית השקל. בדומה לסברת **הגר"א** (שו"ת מהדורא קמא סימן ט, גיליון השו"ע סימן קו ס"ק א), לגבי תפילת מוסף. ומה שכתוב ש"חייבות בתפילה", הכוונה רק בקשה אחת, כפי שכתב המגן אברהם.

מנהג ישראל: לדעת **הג"ר מאיר סירוטה שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא), מפורש במגן אברהם שכן היה מנהג בנות ישראל מקדמת דנא שלא להתפלל שמונה עשרה, והמגן אברהם הצדיק את המנהג, שמספיק להן לומר בקשה אחת ביום. ומה שהמשי"ב כתב שחייבות להתפלל שמונה עשרה, וצריך להזהיר את הנשים להתפלל שחרית ומנחה, הרי מדברי המש"ב עצמו מוכח, שמנהג בנות ישראל הייתה, שלא להתפלל שמונה עשרה.

והסיק, שכמו בעבר כך גם היום, חייבות רק לומר בקשה אחת ביום, ולא צריך להוסיף לבקשה שבח לפני הוודאא אחריה כפשוט המג"א. ויכולות להתפלל שחרית ומנחה למרות שאינן חייבות, והמנהג שלא מתפללות ערבית, כי לא קיבלוהו על עצמן.

3. שיטת המחייבים

משנה ברורה: הטעם העיקרי לחייב נשים בתפילת שמונה עשרה, כפשוט הגמ"ם הרמ"ם והשו"ע, וכפי שכתב במש"ב שצריך להזהירן להתפלל שמונה עשרה, ולא לסמוך על ההיתר של המגן אברהם שמספיק בקשה אחת ביום, כי המגן אברהם עצמו לא נוקט כך למעשה, אלא שבא להצדיק ליישב את מנהג הנשים, וכתב על כך 'אפשר', ואדרבה המג"א עצמו מביא את שיטת רוב הפוסקים לחייבן בתפילה.

וממילא הנשים חייבות בתפילת שחרית ומנחה, ורק מעריב אפשר להקל, משום שתפילת ערבית רשות, ולא קיבלוהו עליהן לחובה. ואותן הנהגות כיום שלא להתפלל שמונה עשרה, הוא מנהג טעות, ובאמת חייבות בתפילה בדרגה שלהן, בדיוק כמו אנשים. ואף פוסק לא חידש פטור גורף לחיוב נשים של תפילה, וגם המגן אברהם שהתיר, רק בא ללמד זכות, להצדיק את המנהג שהיה בזמנו, שלא התפללו שמונה עשרה, וההיתר התבסס על כך שלא היתה להן אפשרות, אבל כיום יש לנשים אפשרות פשוטה להתפלל שמונה עשרה, ולכן ודאי שחייבות בתפילה כפי שתקנו חז"ל.

תכמות ופקחות: בעבר הרבה נשים בקושי למדו ולא ידעו קרוא וכתוב, ולא הבינו לשון הקודש, ובקושי היה להם זמן שדל וכח כדי להתפלל, אבל כיום הנשים למדניות וחכמניות, לומדות מגיל צעיר במוסדות החינוך, כיצד להתפלל בדרגה בבוהה ביותר, ולא יתכן שלא יתחייבו לקיים חיוב חז"ל כפשוטו, להתפלל כדין. וכן כתב **הגר"א נבנצל שליט"א** (מש"ב ביצחק יקרא סימן קו), שבזמן הגמרא נשים לא היו בקיאות בתפילה, אבל כיום שהן בקיאות מסתבר שחייבות בתפילה.

וכעין זה התבאר בגיליונות מספר 405-404 בנושא 'תלמוד תורה לנשים', שכיום הנשים חכמניות וצריכות ללמוד תורה בדרגה שלהן, למרות שבעבר היה אסור להן ללמוד. ובדומה

מה נשתנה: בדורות הקודמים היו סיבות הלכתיות מוצדקות לפטור את הנשים מתפילה, ולכן בזמנם רוב הנשים בקושי התפללו, מחמת פטורים שונים שנגרמו מהמציאות שהיתה, אבל בשנים האחרונות המציאות השתנתה, וממילא יתכן שלא שייך הפטורים הללו.

כיום רוב הנשים מסוגלות להתפלל שמונה עשרה, ורק לעיתים רחוקות אנוסות לגמרי שאינן יכולות להתפלל. בזמננו יש לנשים יותר זמן, כי עסק הכביסות והבישולים לוקח פחות זמן, ובלאו הכי יוצאות מהבית לעבודה ולקניות, ואם יש להן זמן לפטפט עם השכנות, ודאי שיכולות להקדיש דקות ספורות כדי להתפלל שמונה עשרה, ולא יתכן שלכל דבר יש להן זמן, ולתפילה לא.

בעבר רוב הנשים לא ידעו קרוא וכתוב בלשון הקודש, ודברו כל היום עם הקב"ה בשפת האם, אמנם בזמננו הנשים מלומדות ביותר, ואם לא יקדישו זמן לתפילה, עלול להיות שלא ידברו עם הקב"ה במשך כל היום, שעסוקות במירוץ החיים.

להשפיק בנן: רבן של נשים צדקניות לומר נשמת, פרק שירה, שיר השירים, תהלים המחולק, תפילת השל"ה, פרשת המן, לארגן הפרשת חלה, ללכת להתפלל 40 יום בכותל, ועוד סגולות, ובוודאי הסגולה הבדוקה והטובה ביותר הוא להתפלל 40 יום שמונה עשרה.

בית ראוי: מבחינת המציאות של הבית, בעבר היה הרבה פעמים שלא יכלו לברך בבית שיש בו ילדים, כי לא היה מקום נקי שמתר לברך בו. עד שיש סבתות שמספרות, שבזמנן היו צריכות להוציא את הראש מהחלון בכדי לברך ברכה, כי לא היתה אפשרות לברך בבית שם ילדים קטנים, וכיום יש ניקיון מושלם, ואפשר לומר בבית תפילות וברכות.

2. שיטת הפוטרים

מגן אברהם: שיטת הפוטרים שמונה עשרה כשיטת המג"א, וכמנהג ישראל מקדמת דנא שנשים לא היו מתפללות שמונה עשרה, ואפילו שכיהיה להן זמן להתפלל, וכפי שכתב **בתורת חיים** (סופר סימן קו"ט ב), שנשים חייבות רק תפילה אחת ביום, בכל נוסח שירצו. וכן כתב **בנימוקי או"ח** (סימן מז סעיף יד), סוגיא דעלמא ומנהגא הריט, שאין נשים מתפללות בכל יום, וזלת הצנועות ביותר או הזקנות.

בעבר הנשים לא התפללו שמונה עשרה, וכפי שכתב **העיב"ץ** בסידורו, שקרא לכל חלקי התפילה על שם מקומות בבית המקדש. לדוגמה, תפילת י"ח נקרא 'קודש הקדשים'. ולברכות השחר קורא 'עזרת נשים' ומבאר את השם בזה הלשון 'שאומרות גם הנשים והילדים'.

עסוקות בבית: אפשר לתת טעם בשיטת הפוטרים, מדוע המנהג נשים לא מתפללות שמונה עשרה, גם בזמננו שיש להן זמן, כי גברים בעיקרון תמיד יכולים פנויים להתפלל, חוץ מכאשר אינם יכולים לאונסם, אבל אשה בדרך כלל אין לה פנאי להתפלל כמו שצריך כי טרודה בצרכי הבית והילדים, שהוא התפקיד המרכזי של הנשים יומם וליילה, ולכן הקילו בחיוב תפילה לנשים, ואין בהן 'חיוב' תפילת שמונה עשרה אלא 'זכות' תפילה.

וכמו בזמנם כך בזמננו, לשיטת הפוטרים נשים אינן חייבות להתפלל שמונה עשרה גם אם במקרה יש להן זמן. וסמך לדבר שהרי אחד הטעמים בראשונים, שאשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא וכיבוד אב ואם, מבואר ב**באבזדרה** (ברכת המצות ומשפטיהם ד"ה כל ישראל, ובכלבו (סימן עג), כי משעובדת

אלכ לא לענין שתייה פטורה להתפלל, שזק רח לפי הענין, שאם היא טרודה בטפיל בילדים כל הזמן, היא אכן פטורה. ולמעשה המוצא צריכה להתפיל מאוד כדי להימנע מהתפלל, כגון לקום יותר מוקדם, או להוריד זמן מהעבודה.

בנות ספרד: חידש הג"ר **בן ציון אבא שאול זצ"ל** (אור לציון חלק ב פרק ז אות כד, קובץ צפונות) שלהלכה לא נוקטים כשיטת המגן אברהם, אלא כשיטת השגת אריה, שגם לפי דעת הרמב"ם, אין חייבות להתפלל כל יום שחרית ומנחה, ומעריב אינן חייבות, ואם יכולות, טוב שיתפללו גם ערבית. ומכל מקום אשה המטופלת בילדים ועסוקה בכך כל היום, פטורה לגמרי מן התפילה.

וכותב שם בערה דבר מחודש, וכן מטו בשם הג"ר **ישראל יעקב פישר זצ"ל** (עדות נכדו לרבני הילכתא), שההיתר של עוסק במצוה קיים גם באיש, שאם האשה אינה בבית, כגון שהלכה ללידה, או שעובדת עד מאוחר, והבעל צריך לטפל בילדים ואינו מוצא זמן להתפלל, הוא פטור מחיוב תפילה, כדין עוסק במצוה, ואף אינו חייב בתשלומין.

מאידך לדעת הג"ר **עובדיה יוסף זצ"ל** (ילקוט יוסף אוצר דינים לאשה ולבת פרק ט, יהוה דעת חלק ג סימן ז, יביע אומר חלק ט סימן קח אות נה), מן הדין נשים ספרדיות חייבות בתפילה אחת שמונה עשרה בכל יום, ונחלק על מה שכתב באור לציון שחייבות בשתי תפילות. ומה טוב שיתפללו שמונה עשרה בתפילת שחרית, ואם טרודות יתפללו במנחה או ערבית. ואם רוצות להתפלל כל יום 3 תפילות, ערבית שחרית ומנחה תבוא עליהן ברכה. ומנהג הנשים האשכנזיות להתפלל שתי תפילות ביום, שחרית ומנחה, ולא קיבלו עליהן להתפלל תפילת ערבית.

4. שיטת המכריעים

תלוי במציאות: שיטת המכריעים הוא שלכתחילה ראוי לחוש לדעת הרמב"ן שחייבות בתפילת שמונה עשרה, אך בעת הצורך יש לסמוך על שיטת המג"א שמספיק תפילה קצרה אחת ביום, וכאשר יש סיבות מוצדקות (עוסק במצוה, משמש חולה, בא מן הדרך שלבו טרוד) לפוטורן מחמת שהן עסוקות הן פטורות מסדרי התפילות, ולכן תלוי במציאות של כל אשה, וצירוף זה להחלק בעת הצורך שייך רק בנשים, אבל באנשים לא מקילים לפוטורן מתפילה.

עוסק במצוה: תפקידן של נשים צדקניות להתעסק בגידול הילדים וצרכי הבית, ויש להן פטור של 'עוסק במצוה'. וכפי שמפורסם בשם **החפץ חיים** (שיחות חיים חלק א דוגמה מדריכא אבי אות כז) ועדות בנו **רבי אריה ליב זצ"ל**, שאינם בשנים שטיפלה בילדים כמעט לא מתפללה, כפי שהורה לה בעלת החפץ חיים, כיון שטרודה בגידול הילדים, ונחשבת כעוסק במצוה. והעידה בת החפץ חיים (עדות נינו לרבני הילכתא), שאמר לה אביה, להשתדל להתפלל פעם ביום תפילת שמונה עשרה, משום שצריכים רחמי שמים.

ולכאורה סותר את המבואר במשנ"ב שנשים חייבות בשחרית ומנחה, ולא הזכיר אפילו ברמז את ההיתר שאם עסוקה בגידול הילדים פטורה? ובהכרח כוונת החפץ חיים שסתם אשה חייבת, ורק אם טרודה בגידול ילדיה פטורה כדין 'עוסק במצוה' שהיא אין פיתוחיה בידה!

אין מכוונות: מהלך נפלא מבואר ב**שו"ת דברי יציב** (או"ח חלק א סימן קכא) שיש סמך לנשים שאין זעתם מיושבת עליהם להתפלל, מחמת טרדות הילדים, שלא יתפללו, ונחשב שאומדות את עצמן שאין יכולות לכונן, כפשוטו לשון הרמ"א

לכך כתב **בכף החיים** (סימן ע"ס ק), שנוהגות הנשים שידועות ללמוד, להתפלל כל סדר התפילה כמו האנשים. וכיום כל אשה ממוצעת היא בגדר 'יודעת ללמוד'.

אין למדין הלכה מפי מעשה: ומה שיש מקילים על סמך הסיפור עם אשת החפץ חיים, כבר למדונו חז"ל שאין למדים הלכה מפי מעשה, וכפי שנקטו הג"ר **יהודה שפירא זצ"ל** (בספרו דעת יהודה עמוד מ), והג"ר **בנימין יהושע זילבר זצ"ל** (שו"ת אז נדברו חלק א סימן מח, מחלק יב סימן סה, חובת התפילה עמוד שג ד"ה ובשו"ת), שאין דנין אפשר משאי אפשר, ומי יודע מה היא הסיבות לפטור, באיזה מצב היתה אשתו של החפץ חיים, ובמשנ"ב לא הובא דין זה להלכה אפילו לא ברמז, ואי אפשר לסמוך על מעשה בשם החפץ חיים, נגד הלכה ברורה שנפסק להלכה במשנ"ב עצמו.

יש זמן: וכן הורה **החזון איש** (ארחות רבינו חלק א עמוד קטז), גנזי שערי ציון להג"ר בן ציון הלוי במברגר עמוד כד), שנשים חייבות בתפילת שחרית ומנחה בשלימות, ולגבי תפילת ערבית שהיא רשות, אפשר להקל בשעת הצורך. והוסיף, שגם אם יש צד לפטור נשים מתפילה כשיש להם ילדים, כדין חולים ומשמשיהן שפטורים מן התפילה, מכל מקום נשים צדקניות תמיד מוצאות להן זמן לתפילה.

כענין זה מסופר על הג"ר **ישעיה חשין זצ"ל** (מגדולי ירושלים), שנשאל על ידי נכדתו האם היא מחוייבת להתפלל ערבית, והשיב שאינה מחוייבת, אך אם נמצא יהלומים שאינה מחוייבת להרימם, ודאי שתרים אותם, וכל תפילת ערבית שווה הרבה יותר מכל היהלומים שבעולם.

ועורר הג"ר **אליעזר מנחם מן שן זצ"ל** (מכתבים ומאמרים חלק ג עמוד עד) שמספיק להגיד 'ברוך שאמר' 'אשרי ו'ישבת', ואחר כך קריאת שבע עם ברכותיה, ושמונה עשרה, ומספיק לזה חמש עשרה דקות, ויכולה לנהוג כך גם כשמטופלת בילדים. ולמנחה צריך רק חמש דקות, כי מספיק להתפלל שמונה עשרה בלבד.

אפילו ערבית: על דרך החזו"א, הורה הגר"ח **קניבסקי זצ"ל** (דעת נוטה חלק א תפילה אות 1) שנשים חייבות להתפלל שחרית ומנחה כמבואר במשנ"ב, ואי אפשר להקל להם, ואפילו בתפילת ערבית קשה להקל. והשיב (בנתיבות ההלכה קובץ ל עמוד 6) שלפי **החזו"א** חייבות בתפילת ערבית, ונחלק על המשנ"ב שהיקל בתפילת ערבית. וכן בבית הג"ר **יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל**, גם הנכדות עקנות התפללו ערבית, והקפידו על כך. **והרבנית קניבסקי ע"ה** (בית אמו עמוד 398) היתה מחנכת את נכדותיה בהגיען לגיל 8 את צורת וסדר התפילות.

ושח הג"ר **מאיר גריינמן שליט"א** (אחינו של החזו"א, ועדות לרבני הילכתא), שלמעשה הוא בעצמו היה מורה לבנותיו שיתפללו גם תפילת ערבית מעריב, כיון שהן חייבות בהזכרת יציאת מצרים של ערבית, ואם לא יתפללו את כל התפילה עלולות לשכוח להזכיר יציאת מצרים.

שחרית ומנחה: ולדעת הגרי"ש **אלישיב זצ"ל** (קובץ תשובות חלק א סימן יד, עדות בנו ותלמידו לרבני הילכתא) נשים חייבות להתפלל שחרית ומנחה, ואילו ערבית אינן חייבות. ולגבי אישה שקמה מוקדם ומטפלת בילדים ויוצאת מיד לעבודה, הורה שתקום יותר מוקדם, כדי שתספיק להתפלל.

התאמת להתפלל: ולדעת הג"ר **שריאל רוזנברג שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) רק לענין היתר אכילה לפני התפילה אפשר להקל לנשים, ולסמוך על כך שיש להם דין עוסק במצוה,

סימון קא סעיף א) שכיום לא יחזור אם לא כיון בתפילה, משום שקרוב שלא יכיון גם כשיחזור, וקל וחומר לנשים שטרודות מאד ותלויות בבעליהן וילדיהן, לכן נהגו רוב הנשים לא להתפלל בתמידות, אלא רק כשיכלו לכוין.

וציין לדברי **הבעש"ט** (הביאו מהרי"א מקאמארא בשולחן הטהור סימן קא סעיף ג וזר זבב שם, סימן קח סעיף יא), שבזמן הזה לא חוזרים אם שוכחים 'עלה יובוא', כי לא מכוונים כראוי ושמה כשיחזור לא יכיון, ולפי זה מסביר הדברי יציב, שבאופן כללי נשים שאין מכוונות כראוי נהגו שלא להתפלל שמונה עשרה בתמידות, ורק בשבת ויום טוב וכדומה נהגו להתפלל שמונה עשרה כי יש להם יותר מנוחה והשראה טובה ויודעות בעצמן שיכוונו כראוי.

וכעין זה כתב **במחזה אליהו** (חלק א סימן יט אות יד) שמועה בשם **החזו"א**, שאשה המטופלת בילדים פטורה מתפילה כי אין דעתה מיושבת עליה ואינה יכולה לכוין כראוי מבח הטרדות, כדיו הבא מן הדרך שלא יתפלל כי אין דעתו מיושבת עליו (עירובין דף סה). ויכולה לסמוך על דעת המגן אברהם, שמספיק להתפלל תפילה קצרה.

הוראות למעשה: לדעת הגר"ה **ניסים קרליץ זצ"ל** (עדות נכדו לרבני הילכתא) אשה שעסקה בגידול הילדים, פטורה מחיוב סדרי התפילה, כמו שמפורסם אולם החפץ חיים. וכן משמע שנקטו **המנחת יצחק** (חלק ד סימן כח ס"ק ג), ו**האגרות משה** (חלק ד סימן קא ס"ק ב, שמירת שבת כהלכתה פרק נב הערה מד, משנת הכותבה חלק ב עמוד תשפב), שאם הנשים טרודות ועסוקות בטיפול הילדים, פטורות מלהתפלל.

כעין סברא זו מובא בשם הגר"ה **יעקב קמינצקי זצ"ל** (אמת ליעקב סימן קו הערה, כה תאמר לבית יעקב עמוד 30, הליכות בת ישראל פרק ב הערה ג) נשים המטופלות בילדים, למרות שמעיקר הדין חייבות להתפלל וכשיטת הרמב"ן, מכל מקום יתכן שהן פטורות, כדיו שמשמי חולק שפטורים מתפילה.

וכתב **הגר"ח שיינברג זצ"ל** (רגשי לב) שאשה שיוצאת לחופש בלי הילדים וכדומה חייבת להתפלל, מלבד כאשר היא צריכה את הזמן הזה לנוח ולהפיג מתח שאז היא עדיין בכלל הפטור.

וכעין זה היה מורה **הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (עדות בניו הגר"ה עזריאל, הגר"ה מאיר שמחה, ונכדו, לרבני הילכתא) שהיה מיכל לנשים לפי המצב של כל אחת, ורק הקפיד שתאמר איזה בקשה. ואף את אשתו פטר מתפילה כשהיתה מטופלת בילדים כדיו 'עוסק במצוה', שהרי מנהג הנשים להקל שמספיק להתפלל בקשה אחת ביום.

ועל דרך זה הורה **הגר"ש וואנזר זצ"ל** (עדות תלמידו הגר"מ ש קליין לרבני הלכתא) שביסוד הדין נשים חייבות בתפילה, אבל כאשר הן מטופלות בילדים נהגו שלא מתפללות שמונה עשרה.

ולדעת הגר"ה **ירשאל יעקב פישר זצ"ל** (שו"ת אבן ישראל חלק ט סימן סא), אם אין לה זמן כי עסקה בילדים, יוצאת ידי חובה בתפילת ערבית, ואם יש לה זמן חייבת להתפלל שחרית, ולברך ברכות השחר וברכות התורה.

השתנו העיתים: על דרך זה נוקט הגר"ה **קופשיץ שליט"א** (בהוראה להגר"ה מרדכי הלוי שטרפריינד), וכעין זה ביאר הגר"ה **עזריאל אויערבאך שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא), שהמנהג הקדמון בירושלים היה שנשים לא מתפללות שמונה עשרה כמפורש במג"א, אך כיום לא ראוי לנהוג כך, כי בעבר היו עסוקות מאוד בכבייה וכדומה ולא היה להן פנאי להתפלל, אבל כיום

יש להן זמן לפטפט בטלפון ושאר עיסוקים, ודאי שגם נשים המטופלות בילדים יכים צריכות להקדיש כל יום זמן לתפילה לכל הפחות לתפילת שמונה עשרה.

והוסיף הגר"ה **קופשיץ**, שאימו הרבנית קופשיץ היתה מתפללת תמיד, גם כאשר גידלה את הילדים בבית. ומכל מקום אשה שעובדת כמורה, אסור לה להתפלל על חשבון איחור לעבודה, ואינן באופן שאין בזה משום גזל, כי היא משועבדת לתלמידות, ואנה רשופת על חשבונן.

והדגיש, שאין להחזיק את הנשים שחייבות להתפלל, אלא לומר להן שיזכו לאיכות חיים כשיתפללו, שפועלות גדולות ונצורות תפילתן, בפרט כאשר זוכות להתפלל ככוונה יותר מהגברים.

בעקבי הצאן: והיה אומר מו"ה הגר"ה **צבי יעקב צינורט זצ"ל** (מחכמי ירושלים של מעלה), אשה שאין לה זמן להתפלל יוצאת ידי חובתה באמירת 'דבוננו של עולם העלף מיר' ורבונו של עולם תעזור לי), וכפי שכתב גם **הגר"ח פפירלא** (מצוה ב) שלשון זה מספיק, אבל בדרך כלל יש פנאי לנשים להתפלל שמונה עשרה, ונעדרות שאינן נשואות ודאי שיש להן די זמן לתפילת שמונה עשרה. ולכן היה מחזק את הענין שהבנות יתפללו לפחות פעם אחת ביום שמונה עשרה. אולם מכל מקום אין לנשים איסור אכילה קודם התפילה.

כאשר חזר ביום השבת מבית הכנסת והבנות עדיין לא התפללו, לא המתין להן וקידש, באמרו 'אבא לא צריך להמתין לבנותי', וציווה שלכל הפחות תאמרנה ברכות השחר קודם קידוש, ובכך יחשב להן שהגיע זמן קידוש שהחייב חל אחרי התפילה. אבל בליל שבת המתין עד שיתפללו מעריב, כי אם לא יתפללו הן חייבות בקידוש מדאורייתא, והמקדש חייב רק מדרבנן ויש שאלה אם יכול להוציאן ידי חובתן (ראה שו"ע סימן רעא סעיף ב ומשנ"ב וביאר הלכה שם).

כפי כוחה: ולדעת הגר"ה **משה שטרנבוך שליט"א** (תשובות והנהגות כרך א סימן עד, כרך ה סימן מה, מועדים וזמנים חלק א סימן ט) למעשה לא מספיק בקשה כמו שצידד המג"א, אלא צריך גם שבת לפנייה והודאה לאחריה כמפורש ברמב"ם שצריך שבת בקשה והודאה, ומכל מקום נשים פטורות כדיו 'עוסק במצוה', כי טרודות בילדים וצרכי הבית, ואין להם ישוב להתפלל בנחת, כמאמר חז"ל שצריך להתפלל 'כעני בפתח' בישוב הדעת, ולכן פטרו מתפילה את הבא מן הדרך. ובהוראה המפורסמת של החפץ חיים לאשתו הרבנית, שפטורה מתפילה כל זמן שעסקה בגידול הילדים.

ומסיים שהכלל הוא, שאשה צריכה להתפלל כפי יכולתה, ולכתחילה תתפלל שמונה עשרה, ואם טרודה ביותר בעניני הבית ולא יכולה להתפלל 'שמונה עשרה' תתפלל 'איזהו בקשה', עם שבח לפנייה והודאה לאחריה. ונשים שצרות מתפללות כל יום ושכרן בצדיקן, ולפחות תתפלל מעריב בלילה כשהילדים ישנים, כדי שיהיה לה תפילה אחת ביום, שהוא עיקר החיוב מדאורייתא. **משועבדת לבעלה:** אשה נשואה משועבדת לבעלה, ואין רשאית לעמוד בתפילה כאשר מפריע לשעבוד של בעלה, ויכולה להתצלול רק בזמנים שאין מפריע לשעבוד, כמו הסיפור המפורסם על הגר"ה **יוסף חיים זוננפלד זצ"ל** (ושם אשה גדולה עמוד 28), שהיה נהוג במשפחתו שמגיע לביקור מיוחד אחרי החתונה של כל אחד מצאצאיו, ובשבת קודש אחרי התפילה, הגיע לבקר את נכדתו בביתה, יחד עם בעלה ששב איתו מבית הכנסת, וכשראה שהיא באמצע התפילה, יצא ולא רצה לחזור

השחר, נמצא שכבר הגיע זמן הסעודה וחייבות לקדש, אולם אם אין יוצאת ידי חובתה רק בשמונה עשרה, נמצא שאוכלות קודם זמן סעודה. ונושא זה סבוך מאוד, כפי שהעיד **גאון אחד שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) שכל פעם שמוסר על כך שיעור הוא מסתבך מחדש, בגדר הדין בנשים.

מוסדות החינוך: לדעת **הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכות בת ישראל פרק ב הערה ג, הליכות שלמה תפילה פרק ב דבר הלכה אות ה, פרק שמיני הערה 168), בנות סמינר המתפללות בבית הספר, מותר להן לאכול לפני שיוצאות מהבית, ובתנאי שיאמרו תחילה בקשה אחת, כי לענין אכילה לפני התפילה המנהג להקל כמנן אברהם, שמספיק בקשה אחת לקיום חובת תפילה.

והוסיף **הגרש"ז א"א** (שם), וכן נקט **ביחוד דעת** (חלק ג סימן ז), ו**בשמירת שבת כהלכתא** (פרק גב הערה מב), שצריך שיהיה שבת לפני הבקשה, והודאה לאחריה, כמבואר ברמב"ם שזה התנאי לתפילה דאורייתא, ולכן אינה יכולה לצאת ידי חובתה באמירת 'מודה אני' בלבד, אלא בכדי לקיים תפילה דאורייתא, צריכה לומר תפילה שיש בה שבת בקשה והודאה. והסיק הגרש"ז א"א, שיוצאות ידי אמירת שבת והודאה באמירת 'מודה אני', ומספיק שנותין פסוק של בקשה.

והורה **הגרש"ז א"א** (שמירת שבת כהלכתא פרק גב הערה מה) שאם אוכלות רק אכילת ארעי קודם תפילת שחרית בשבת, אינן צריכות לקדש.

והוסיף בזה **האגרות משה** (חלק ד סימן ק ס"ב), שאפילו הנשים שידועות להתפלל ומתפללות בכל יום, יש שלא קיבלו עלייהו איסור אכילה קודם תפילתם, שלכן נהגו לאכול אחר שאמרו איוה בקשה. ולגבי קידוש בשבת, אשה נשואה משועבדת לבעלה, ולכן מותרת לאכול קודם התפילה בלי קידוש. אבל בנות שאין להן שעבוד, אם צריכות לאכול קודם התפילה, יקדשו תחילה.

אמנם לדעת **הגר"ר נתן קופשיץ שליט"א** (בהוראה להגר"ר מרדכי הלוי פטרפרוינד), גם נשים יש איסור אכילה קודם תפילה בדיוק כמו לגברים, ולגבי איסור זה אפשר להקל ולסמוך על היסטת אברהם שיוצאת ידי חובת תפילה באמירת בקשה אחת, ולכן יאמרו לפני האכילה מודה אני וברכות השחר, אך לא כדאי להקל בזה בקביעות, כי אם במקום הצורך.

והוסיף **הגר"ר קופשיץ** (בהוראה לרבני הילכתא) לגבי שבת קודש, שאם אוכלות לפני התפילה צריכות לקדש תחילה, ולא תלוי האם יש היתר לאכול לפני התפילה. וכן במקהלות החסידיים שמתפללים שעות ארוכות, ויש מהם שצריכים לטעום עוגה וכדומה קודם תפילת שבת קודש כדין חלש לבו, חייבים לעשות קידוש לפני האכילה, כי יש חיוב קידוש גם קודם התפילה.

מאיך לדעת **הגר"ר מאיר סירוטה שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא) אין לנשים איסור אכילה לפני תפילת שחרית, ואם אוכלות בשבת לפני התפילה חייבות לקדש.

7. מקורות

הרחבת הדברים: במאמרים מאת **הגר"ר שמחה בן ציון רבינוביץ שליט"א** (פסקי תשובות סימן קו סעיף ב), **הגר"ר אברהם ישעיה פפויפר שליט"א** (אשי ישראל פרק ב הערה צד, פרק ז הערה יט), **הגר"ר שמואל יוסף שטיצברג שליט"א** (קונטרס דיני תפילה לנשים), ו**הגר"ר מנחם ניסל שליט"א** (רגשי לב-תפילת נשים).

לבייתה, והסביר לה שאישה צריכה להיות מוכנה לקבל את בעלה כאשר שב מהתפילה, ואינה רשאית לעמוד בתפילה בזמן שצריכה לקבל את פניו.

ומעשה שהיה עם **הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (עדות נכדו לרבני הלכתא), שהתבקש להשיכן שלום בית במשפחה פלונית, וכאשר שמע על האשה המתפללת כל יום שעתיים שחרית, התרעם מאוד על כך, ואמר האשה צריכה לעסוק בצרכי הבית ולא להתפלל שעתיים שחרית.

5. שבת בקשה והודאה

מינימום: פטושת **המג"א** שמנהג הנשים להסתפק בבקשה לבד, וכן הבין **הגר"י פערלא ברמב"ם**. מאיך לדעת **האגרות משה** (חלק ב סימן טז), ו**הגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל** (בהוראה להגר"מ ניסל מח"ס רגשי לב) לפי המבואר ברמב"ם צריכות לומר שבת בקשה והודאה.

מבואר **בישועות יעקב** (סימן קו), שאשה יוצאת ידי חובה בברכת התורה, או בקריאת שמע וברכותיה, שיש בהם שבת בקשה והודאה. וכתב **בתהילה לודו** (סימן ו ס"ק ב) שיוצאת ידי חובתה בברכות השחר ע"י ה'יהי רצון' שאחריהם, שיש בזה מעין קריאת שמע ותפילה.

ומובא בשם **הגר"ר יעקב קמינצקי זצ"ל** (אמת ליעקב סימן קו בהערה, כה תאמר לבית יעקב עמוד 30, הליכות בת ישראל פרק ב הערה א) שגשים המטופלות בילדים, יש להן לסמוך על שיטת הרמב"ם, ויכולות לצאת באמירת ברכות השחר, עם ה'יהי רצון' שבברכת 'המעביר שניה' עד 'הגומל חסדים', שיש בזה שבת בקשה והודאה, ולכוין לצאת בזה ידי מצות תפילה דאורייתא. וכך הנהיג בביתו.

ולדעת **המחזה אליהו** (חלק א סוף סימן יט) בשם **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** נשים שאין יכולות להתפלל שמונה עשרה, או שמנהגן מביתן להקל בשאלת תפילת נשים שמספיק תפילה קצרה, צריכות לקיים חיובן כראוי לפי הסדר שבת בקשה והודאה, כגון על ידי ברכות התורה, או ברכת המזון, ובתנאי שיוכונו לשם מצות תפילה דאורייתא, דמצוות צריכות כוונה.

והציע **הגר"ר שמחה בונם ולדנברג זצ"ל** (בינת שמחה עמוד נז), לומר את הנוסח הבא או דוגמתו כדי שיוכלו לאכול; ברוך אתה הגדול הגיבור והנורא (שבח), יהי רצון שיבנה בית המקדש (בקשה), מודה אני לפניך מלך חי וקים וכו' (הודאה), ואח"כ תברך ברכת המאכל.

מאיך לדעת **הגר"ר אשר ויס שליט"א** (בהוראה להגר"מ ניסל מח"ס רגשי לב), ו**הגר"ר מאיר סירוטה שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא), ההלכה היא כפשוטו המנן אברהם שמספיק בקשה לבד ולא צריכות הנשים לומר שבת לפני הודאה לאחריה.

6. אכילה לפני התפילה

נפק"מ: הנדון האם התפילה היא חובה אצלן, יכולה לגרום עוד נפק"מ ל'הלכה, שביסוד הדברים תלוי במחלוקת הג"ל, ויש גם סברות נוספות לכאן ולכאן;

א. האם מותר להן לאכול לפני התפילה, מצד האיסור של לא תאכלו על הגֶם (ויקרא פרק יט פסוק כו), לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (ברכות דף י:), ומצוי בבנות המתפללות בבית הספר או כמינר שרוצות לאכול משהו בבית.
ב. בשבת בבוקר האם חייבות לקדש, כשרוצות לאכול לפני התפילה, כי אם אינן חייבות בשמונה עשרה ויצאו בברכות

משיב כהלכה

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. **סיכום הפולמוס:** נשים חייבות בתפילה. למג"א מונהג שמספיק בקשה אחת ביום. למש"ב חייבות בשמונה עשרה שחרית ומנחה ולא ערבית. ונחלקו פוסקי זמננו יש מחייבים להתפלל שמונה עשרה שחרית ומנחה, וערבית פטורות, ויש מחייבים גם ערבית, ויש פוסטים במנהג הקדום שמספיק בקשה אחת ביום. לבנות ספרד מחלוקת אם חייבות רק שחרית, או גם מנחה.
- ב. **המכריעים:** לשיטת המכריעים, בזמננו בדרך כלל יש להן זמן, וחייבות להתפלל שמונה עשרה. אבל אם האשה עסוקה ואין לה זמן, תסמך על שיטת המג"א שמספיק בקשה אחת. ויוצאות באמירת ברכות התורה, או ברכות השחר, או ברכת המזון.
- ג. **שבח בקשה והודאה:** לנוהגות כשיטת המגן אברהם שמספיק בקשה אחת, פשוטות המגן אברהם שמספיק בקשה בלי שבח והודאה, ולהרבה אחרונים צריך גם שבח והודאה בנוסף לבקשה, ויש מחמירים שצריך גם אמירה לפי הסדר - שבח בקשה והודאה.
- ד. **אכילה קודם התפילה:** נחלקו הפוסקים האם יש לאשה איסור אכילה קודם התפילה. ומכל מקום לגבי איסור זה, מספיק תפילה קצרה כדי להתיר להם את האכילה.
- ה. **קידוש בשבת:** אשה שאוכלת לפני תפילת שחרית בשבת, יש מחייבים לקדש קודם האכילה, ויש מקילים שאכילת ארעי לא צריכה קידוש.

הפרס השבועי 100 שקל מזומן
הזוכה בפרס גיליון 443 בסך 100 שקל מזומן
הבה"ח שמחה בונים ולדנברג הי"ו
שיבת קמניץ לצעירים ירושלים

שאלה: האם נשים חייבות בקריאת שמע וברכותיה שחרית וערבית?

האם צריכות לומר פסוק ראשון, ברוך שם, פרשה ראשונה, פרשת ויאמר, להקדים קל מלך נאמן? האם חייבות בזכירת יציאת מצרים, וברכות קריאת שמע לפנייה ולאחריה, ואם נניח שפטורות האם רשאיות להחמיר ולברך?
מקבולת: גמ' (ברכות דף כ, א) אהל מועד (שער ק"ש דרך שני נתיב שלישי) בית יוסף ב"ח שו"ע ומש"ב (סימן ע), להורות נתן (חלק ט סימן ג), קובץ תשובות (חלק א סימן יד), חוט שני (נושאים שונים עמוד קכג), אור לציון (חלק ב פרק ו סעיף א), הליכות בת ישראל (פרק ב הערה כו), הליכות שלמה (תפילה פרק ז הלכה ב), תשובות והנהגות (חלק ו סימן טו), שבט הלוי (חלק ו סימן יב).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, כל מי ששולח תשובה נכונה יכול לזכות בפרס. בחירת הזוכה על דעת רבני הילכתא ולפי החלטתם הבלעדית. התשובות המובחרות ישלבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.
כדי להשיב ולהגיש תשובה, מספיק לעיין במראה מקום אחד!
 נא לשלוח את התשובות עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתגיע אחריו יום ראשון תיחשב לשבוע הבא). בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באחת מהאפשרויות הבאות:

1. בקו 'הילכתא' טלפון 02-5377085-02 שולח 4
2. בעמדות 'נדרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא' - 'עומק הפשט'
3. בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
4. בפקס מספר 1532-6507823
5. במייל 5047867@gmail.com

לע"נ הגאון הגדול רבי שמחה ב"ר יוסף קסלר זצ"ל
רב ואב"ד קרית ספר
נלב"ע כ"ו סיון תשנ"ו ת.ג.צ.ב.ה.

עדכוני הלכה

תפילה על בניו

כתב העטרת זקנים (סימן מז ס"ק א) הביאו המש"ב (ס"ק י) ותמיד תהיה תפילת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות. ויכוין מאוד בברכת האבה רבה ובברכת התורה כשאומר וְנִהְיֶה אֲבָנָנוּ וְצַדִּיקֵינוּ, וכן כשאומר בתפילת 'ובא לציון' לְמַעַן לֹא יִנָּע לְרִיק, וְלֹא יִגָּדַל לְבָהֳלָה. עוד כתב המש"ב (סימן קכב ס"ק ח) בשם החיי אדם (כלל כד סעיף יט) נכון ורואי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו, ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרעו זרעו, ושהיה כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת, ושלא ימצא חס ושלום פסול בזרעו, וכל מה שיודע בלבו שצריך לו.

נושא הגיליון הבא:

'נשים בקריאת שמע'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

לאור הביקוש הגדול ניתן להשיג במערכת את האוגרנים
'שבת כהלכה' ו'ברכה כהלכה' במייל בחינם
מודפס במחיר 35 שקל, ניתן להשיג בחנות ספרי הישיבה רחוב בית
ישראל 1 ירושלים בברכה מכון הילכתא

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשט
- שיעורים וימי עיון
- בית הוראה טלפוני
- ביורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא 02-535-0-535

קו מידע הלכתי 02-5377-085

מענה אנושי בית הוראה מערכת הגיליון

5047867@gmail.com לקבלת הגיליון במייל:

פקס: 02-6507823

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...